

Eva Wirén

2007-09-25
1 (29)
Dnr-2007:890

Bilaga till rapport Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet

Grundskolors verksamhet för elever med annat modersmål än svenska – resultat från en enkätstudie

INNEHÅLL

Undersökningens bakgrund och syfte	4
Enkätstudien	4
<i>Population, svarsfrekvens och bortfall</i>	4
Om bortfallet.....	5
<i>Enkätfrågor</i>	5
<i>Registeruppgifter</i>	6
<i>Om redovisningen</i>	6
<i>Om deltagande skolor – verksamhet, storlek och berättigade elever</i>	6
Typ av skola – årskurser	6
Skolstorlek	6
Andel elever berättigade till modersmålsundervisning.....	7
Organiseringen av undervisning för elever med annat modersmål än svenska	8
<i>Modersmålsundervisning</i>	8
Vem har det övergripande ansvaret för undervisningen?	8
Förekomst av mål/riktlinjer.....	8
Hur tar skolan reda på om elever har rätt till modersmålsundervisning?	9
Elevers tillgång till undervisning i sitt modersmål	10
Hur organiseras modersmålsundervisningen för skolans elever?.....	12
Modersmålsundervisning som språkval, skolans val och elevens val	15
Tid för samordning och samverkan?.....	16
<i>Undervisning i svenska som andraspråk</i>	16
Hur många skolor anordnar undervisning i ämnet svenska som andraspråk?	16
Vilka elever omfattas av undervisningen?.....	17
Hur många elever deltar i undervisningen?	19
Vilka lärare undervisar i ämnet och för vilka år anordnas undervisning? ..	19
Hur bedrivs undervisning i svenska som andraspråk?	20
<i>Riktade insatser för elever med annat modersmål</i>	22
Insatser som berör undervisningen – tvåspråkig undervisning, studiehandledning och undervisning på modersmål	22
Andra typer av insatser	25
<i>Dokumentation och uppföljning av elevernas kunskapsutveckling</i>	26

Vilka hinder finns – och vad är viktigt? Skolans arbete med måluppfyllelse för elever med annat modersmål	27
<i>Olika hinder i arbetet.....</i>	<i>27</i>
<i>Vad uppfattas som viktigast i arbetet med att förbättra måluppfyllelsen för elever med annat modersmål?</i>	<i>28</i>

Undersökningens bakgrund och syfte

Skolverkets lägesbedömning 2006 tar upp behovet av en fördjupad kunskap om frågor gällande språkutveckling för elever med annat modersmål än svenska, bl.a. mot bakgrund av dessa elevers generellt sett sämre måluppfyllelse. I föreliggande utvärderingsstudie ställs frågan vad skolan kan göra för att förbättra resultatbilderna för eleverna med annat modersmål. Bland annat handlar det om vad ett deltagande i undervisning i modersmål samt svenska som andraspråk betyder för dessa elevers chanser att lyckas i den svenska skolan. Det handlar också om skolans organisering av sin verksamhet för eleverna med annat modersmål, inte minst när det gäller undervisningen i ovan nämnda ämnen.

Utvärderingsstudien riktas mot grundskolans elever och verksamhet och de huvudsakliga resultaten finns avrapporterade i Skolverket (2008) ”Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet” Rapport 321. Föreliggande rapport är en redovisning av en enkätstudie som ingick som en av tre delstudier som utvärderingens resultat vilar på. Respektive delstudie läggs som en fristående bilaga till nämnda rapport¹.

Enkäten riktades våren 2007 till skolledningen på landets grundskolor. Den ställer frågor om skolans verksamhet för elever med annat modersmål än svenska, och främst avses undervisningens organisering i ämnena modersmål och svenska som andraspråk. Delar av det resultat som beskrivs i denna rapport finns redovisade i rapporten nämnd ovan som sammanfattar studiens resultat i sin helhet.

Enkätstudien

Population, svarsfrekvens och bortfall

Enkäten är riktad till grundskolor. Populationen grundskolor avgränsades i undersökningen utifrån några olika kriterier. De kriterier som tillämpades var skolstorlek (skolor med minst 20 elever) och andel elever berättigade till modersmålsundervisning (skolor med minst 10 procent berättigade elever). I en särskild genomgång av skolor i registret beslöts yttermera att inte inkludera ett antal skolor. Det gällde skolor där enkätens frågor inte kunde antas representera verksamheten på ett rimligt sätt och där skolorna inte således kunde antas besvara enkätens frågor på ett jämförbart sätt med andra skolor. Eftersom det handlade om ett mindre antal skolor så fanns inte heller alternativet att särredovisa dessa skolors svar. Det gällde olika friskolor, men främst skolor inom kategorin språklig/etnisk inriktning.

Enkäten administrerades via webben till 1300 grundskolor. Utskick av enkäten resulterade i att ytterligare skolor föll bort. Skolor som föll bort handlar till stor del om att registerinformationen inte var helt uppdaterad, t.ex. att skolor ändrat

¹ De andra delstudierna redovisas i två bilagor till huvudrapporten: dels ’Grundskolors verksamhet för elever med annat modersmål än svenska – sammanställning av en intervjustudie’ och dels ’En uppföljande studie av en kohort elever i grundskolans årskurs 3 till årskurs 9 (UGU-87).

namn/adresser, lagts ner, men också att enheter slagits ihop etc. Efter ett visst uppföljande arbete med att uppdatera registerinformation fastställdes undersökningsgruppen till 1201 skolor. Av skolor som föll bort undanbad sig ett mindre antal rektorer att medverka i undersökningen mot bakgrund av olika speciella omständigheter på skolan.

Totalt har 900 skolor besvarat enkäten vilket motsvarar en svarsfrekvens på ca 75 procent.

Om bortfallet

En jämförelse är gjord mellan gruppen skolor som har, respektive inte har, besvarat enkäten. Jämförelsen avser några olika förhållanden i skolors bakgrund, som t.ex. skolors huvudman, typ av skola (vilka årskurser), antal och andel elever berättigade till modersmålsundervisning. Granskningen av dessa förhållanden mellan de två grupperna skolor påvisar inte några noterbara skillnader. Sådillvida bör resultaten som redovisas i denna rapport kunna ses som representativa för landets grundskolors verksamhet i dessa avseenden gällande elever med annat modersmål än svenska².

Enkätfrågor

Den enkät som ställdes till grundskolans rektorer/skolledning omfattade i huvudsak tre olika frågeområden: 1) om organiserandet av modersmålsundervisning på skolan 2) om svenska som andraspråk och 3) om skolans dokumentation och uppföljning av dessa elevers språk- och kunskapsutveckling. I enkäten ingick också några frågor om hur skolan tar emot nyanlända elever. Dessa frågor har uteslutits från redovisning då svaren indikerade att frågorna har varit otydligt formulerade och har kunnat tolkas på olika sätt.

Generellt syftade enkätens frågor till att få en beskrivande tydlig bild av organiserandet av undervisning för dessa elever med särskilt fokus på undervisningen i svenska som andraspråk och i modersmål. Frågor om modersmålsundervisning handlade t.ex. om storlek på elevgrupp, i vilka årskurser, i vilka lokaler, men frågor ställdes också om hur skolan vet vilka elever som är berättigade till denna undervisning, och om det finns riktlinjer för verksamheten. På motsvarande sätt ställdes konkreta frågor om undervisningen i svenska som andraspråk med kompletterande frågor gällande t.ex. på vilka grunder som skolan avgör om en elev ska läsa svenska eller svenska som andraspråk. En avslutande del berörde vad skolan i övrigt erbjuder elever med annat modersmål än svenska, t.ex. i vad mån man tillhandahåller studiehandledning, undervisning på modersmål i andra ämnen och/eller tvåspråkig undervisning. Några frågor berörde dokumentation av skolans arbete i arbetsplaner och kvalitetsredovisning. På en avslutande fråga i enkäten ombads rektorerna ta ställning till olika tänkbara hinder för skolans arbete med dessa elevers måluppfyl-

² I beaktande av avgränsningen av populationen skolor enligt ovan, dvs. skolor med minst 10 procent berättigade elever etc.

lelse, och vad som enligt deras mening var viktigast i arbetet med att förbättra måluppfyllelsen för elever med annat modersmål än svenska.

Registeruppgifter

Till enkätresultaten har förts registeruppgifter kopplade till respektive skolas enkätsvar via den unika SCB-kod som finns för varje skola. Uppgifter som lagts till enkätsvar är uppgift om huvudman, totalt antal elever, vilka årskurser som skolan omfattar, antal och andel elever berättigade till modersmålsundervisning samt även uppgift om deltagande i svenska som andraspråk och i modersmålsundervisning. I analyser av enkätresultat har inte uppgift om skolans identitet brukats, och därmed är det inte möjligt att urskilja enskilda skolors svar i resultatredovisningen i denna rapport.

Om redovisningen

Redovisning av resultaten i denna rapport är i huvudsak deskriptiv. Svaren på enkäten kompletteras av registerdata. I enkäten har också ingått några s.k. öppna frågor där respondenterna getts utrymme att fritt kommentera och belysa olika förhållanden. Svaren på de öppna frågorna redovisas företrädesvis i löpande text i anslutning till respektive frågeområde.

Om deltagande skolor – verksamhet, storlek och berättigade elever

Typ av skola – årskurser

Drygt hälften av skolorna i undersökningen har elever i lägre årskurser 1 – 6 och närmare tre av 10 skolor omfattar samtliga skolår³. (Tabell 1)

Tabell 1 Typ av grundskolor enligt vilka år som skolan innefattar

Typ av skola	Antal	Andel (%)
År 1- 6	519	58,1
År 6-9	118	13,2
År 1-9	256	28,7
Totalt	893	100,0

En majoritet av skolorna med elever i lägre årskurser har också elever i förskoleklass.

Skolstorlek

Skolorna varierar i storlek sett utifrån antal elever som går på skolan, färre än 50 på de minsta och närmare 1000 elever på de största skolorna. (Tabell 2)

³ Tabellens kategorier är en grov sammanfattning av skolornas ”utseende”. Inom kategorierna varierar det m a p vilka årskurser som skolan omfattar. T.ex. gäller för skolor i kategorin 1-6 att nästan samtliga har elever i årskurs 5 men ungefär två tredjedelar av skolorna har också elever i årskurs 6.

Tabell 2 Genomsnittligt antal elever på olika typer av skola

Typ av skola	Antal skolor	Genomsnittligt antal elever	Lägsta antal elever	Högsta antal elever
År 1-6	519	178	18	469
År 6-9	118	382	74	829
År 1-9	256	400	21	964
Totalt	893	237	18	964

Andel elever berättigade till modersmålsundervisning

Ett av de uppställda kriterierna för att skolan skulle medverka i undersökningen var andel elever berättigade till modersmålsundervisning. Totalt i undersökningens skolor är en dryg femtedel av eleverna berättigade till modersmålsundervisning. (Tabell 3)

Tabell 3 nedan uttrycker den genomsnittliga andelen berättigade elever för respektive kategori av skola, men variationen är stor mellan enskilda skolor. I denna undersökning varierar det mellan 3 och 4 procent till samtliga elever på skolan berättigade till modersmålsundervisning⁴. Ser man istället till antal elever, så spänner det mellan att ha tre-fyra elever till att omfatta ca 500 elever på skolan som har annat modersmål än svenska.

Tabell 3 Genomsnittlig andel elever berättigade till modersmålsundervisning för olika typ av skolor

Typ av skola	Antal skolor	Genomsnittlig andel berättigade elever
		%
År 1-6	510	21,67
År 6-9	116	19,0
År 1-9	249	25,61
Totalt	875	22,11

⁴ Att det finns skolor i undersökningen med en mindre andel elever än 10 procent faller tillbaka på att registeruppgifter har uppdaterats mellan tidpunkt för utskick och tidpunkt för analys.

Organiseringen av undervisning för elever med annat modersmål än svenska

Modersmålsundervisning

I enkäten ställdes ett antal frågor om organiseringen av undervisning i modersmål. Bl.a. ingick frågor om vem som hade det övergripande ansvaret att anordna undervisning och frågor om det fanns några riktlinjer för verksamheten.

Vem har det övergripande ansvaret för undervisningen?

Närmare två tredjedelar (64 %) av skolorna uppger att kommunen har ett övergripande ansvar att anordna modersmålsundervisning. Den resterande tredjedelen skolor uppger i ungefär samma utsträckning antingen att skolan har ett självständigt ansvar för undervisningen eller att ansvaret är delat mellan skolan och kommunen.

Förekomst av mål/riktlinjer

Drygt åtta av tio skolor anger att det finns uppställda riktlinjer för modersmålsundervisningen. Flertalet hänvisar till kommunen och ett mindre antal menar att riktlinjer enbart finns på skolan. (Tabell 4)

Tabell 4 Andel grundskolor med mål och riktlinjer för modersmålsundervisning på kommunal och/eller på skolnivå

Vilka mål/riktlinjer finns för modersmålsundervisningen?	Antal skolor	Andel av skolor, %
Riktlinjer på kommunal/kommundelsnivå	551	61,3
Riktlinjer på skolnivå	54	6,0
Riktlinjer på både kommun och skola	150	16,7
Inga riktlinjer	144	16,0
Totalt	899	100,0

Vad handlar riktlinjerna om?

Drygt hälften av skolorna, ca 55 procent, anger att riktlinjerna handlar om undervisningstiden, dvs. omfattningen av undervisningen i modersmål. Närmare hälften, ca 47 procent, menar att riktlinjerna avser undervisningens innehåll och kvalitet.

Nästan lika vanligt är riktlinjer som anger hur undervisningen ska förläggas i förhållande till timplanen som riktlinjer där undervisningsgruppens storlek (t.ex. max – min. elever) fastställs. Färre skolor anger riktlinjer gällande elever i olika åldrar eller gruppens sammansättning, en fjärdedel respektive en dryg tiondel. Förhållandevis många skolor är obekanta med vad riktlinjerna handlar om, uppemot en femtedel av gruppen skolor känner inte närmare till de riktlinjer som finns.

Hur tar skolan reda på om elever har rätt till modersmålsundervisning?

Enligt grundskoleförordning (1994:1194) har kommunen en skyldighet att anordna modersmålsundervisning till elever med annat modersmål än svenska. För elevens del gäller villkoret att modersmålet ska utgöra ett aktivt talat språk i hemmiljön, det räcker inte att enbart ha en, eller två föräldrar med utländsk bakgrund. För kommunen kan en brist på modersmåls lärare och för få elever⁵ motivera att man inte erbjuder denna undervisning.

Vet skolan, eller vad gör skolan för att ta reda på, om elever på skolan är berättigade eller inte till sådan undervisning?

Drygt hälften av grundskolorna uppger att man vet detta genom klasslärarna. Respektive lärare registrerar vilka elever i klassen som är berättigade till modersmålsundervisning. Nästan lika många skolor uppger att man får information från överlämnande skolenhet. Färre menar att man får information från kommunen. (Tabell 5)

Tabell 5 Olika sätt att få reda på om elever är berättigade till modersmålsundervisning

Hur vet skolan vilka som är berättigade?	Andel skolor som uppger olika alternativ %
Genom kommun	35,6
Genom tidigare skola/förskola	52,4
Respektive klasslärare registrerar	57,0

⁵ Det antal som nämns i förordning är minst fem elever, men villkoret ställs för kommunen. Dvs. om respektive skola i kommunen i sig självt har tre elever med visst modersmål men att det i kommunen totalt finns 10 elever med samma modersmål har kommunen skyldighet att erbjuda denna undervisning. Generellt gäller dock fortfarande att man i kommun har tillgång till modersmåls lärare.

Fler än ett sätt att få information

Vanligen har skolor fler än ett sätt att informera sig om de elever som har ett annat modersmål än svenska. Till exempel är det en större grupp skolor som blir informerade via kommunen som också får information från överlämnande skolenhet, ca 61 procent. För ungefär fyra av 10 av dessa skolor med information från kommunen är det samtidigt deras respektive klasslärares ansvar att registrera denna information för sina elever. Kanske är en rimlig tolkning att kommunen bistår med mer grundläggande information om elevers etniska/språkliga bakgrund för elever som invandrat till kommunen. Däremot för att veta om elever faktiskt talar modersmålet i hemmiljön, enligt kriteriet i förordning, behövs mer ingående kännedom om elevens hemförhållanden. Antingen kan detta handla om vad man får veta av den tidigare skolan/förskolan om elevens hemförhållanden, alternativt är det troligt att skolans klasslärare har bäst förutsättningar att känna till/ta reda på dessa förhållanden.

Ungefär en fjärdedel (ca 240) av skolorna anger andra sätt än vad som angavs i enkäten att få information om elever är berättigade eller inte till modersmålundervisning. I många fall handlar det om att man hänvisar till en allmän information om rätten till modersmålsundervisning som går ut till samtliga vårdnadshavare för eleverna och till en blankett där vårdnadshavare får anmäla sitt barn till sådan undervisning. Det kan vara en blankett som delas ut på skolan, alternativt ett erbjudande som förmedlas via en central enhet. Ett mönster som framträder av skolornas egna svar är att skolan agerar först *efter* en ansökan har inkommit, där ansvaret ligger på föräldrarna att ansöka om undervisning för sitt barn. Ett mindre antal skolor hänvisar till att man för aktiva samtal med elev/familj om möjlighet, behov och önskemål. Många skolor tar upp att t.ex. lärare i modersmål alternativt lärare i svenska som andraspråk är de som *därefter* avgör om eleven fyller kriteriet för att delta i undervisningen, dvs. avgör om elev har tillräcklig aktiv nivå på sitt modersmål hemifrån. På några skolor används olika diagnostiska material.

Elevers tillgång till undervisning i sitt modersmål

I enkäten ingick en fråga om möjlighet för elever att delta i modersmålsundervisning. En majoritet av skolorna menar att de flesta elever som har rätt till sådan också kan erbjudas undervisning, för sex av 10 skolor gäller detta för i princip samtliga berättigade elever. På knappt var tionde skola är dock möjligheterna mer begränsade. (Tabell 6)

Tar man hänsyn till andel berättigade elever för skolorna, är det något vanligare att skolor med större (fler än 50 %) andel elever uppger sig kunna erbjuda i princip samtliga elever. Motsatt är det något vanligare att skolor med lägre andel berättigade elever (upp till 15 %) uppger sig kunna erbjuda endast vissa elever undervisning. (Ej redovisat i tabell)

Tabell 6 Vilka elever erbjuds modersmålsundervisning?

Kan alla elever få modersmålsundervisning?	Antal skolor	Andel skolor, %
I princip samtliga elever	495	59,6
Inte alla elever, men flertalet	264	31,8
Endast vissa elever	68	8,2
Känner ej till/Osäker	4	0,5
Totalt	831	100,0

Ser man till det faktiska deltagandet i modersmålsundervisning för dessa skolor i tabellen nedan, är det i genomsnitt drygt hälften av berättigade elever som under läsåret har deltagit i undervisningen. Uppgiften ovan att skolor med en högre andel berättigade elever i högre utsträckning erbjuder samtliga elever undervisning bekräftas; en jämförelsevis högre andel elever har deltagit i undervisningen bland skolor med högst andel berättigade elever. (Tabell 7)

Tabell 7 Genomsnittlig andel berättigade elever som deltagit i modersmålsundervisning för skolor med olika andel elever med annat modersmål

Andel berättigade elever på skolan	Antal skolor	Andel av berättigade elever som deltagit i undervisningen under läsåret %
- 15 %	228	51,9
15 – 25 %	264	49,6
25 – 50 %	221	59,4
50 % >	162	67,4
Totalt	875	56,8

Varför man *inte* kan erbjuda elever att delta i modersmålsundervisning ställdes som fråga i enkätundersökningen. För nästan åtta av 10 skolor, som inte menar sig kunna tillgodose samtliga elevers önskan om undervisning, handlar det om elevgruppens storlek, för få elever med samma modersmål. För många skolor som avslår

elevs/föräldrars begäran handlar det också om lärarbrist, nästan två tredjedelar uppger detta skäl. Dessa skäl är i enlighet med förordningens villkor, även om det inte är tydligt genom enkätsvaren om för få elever gäller för skolan eller för kommunen. Enligt förordningen är för få elever i kommunen ett giltigt skäl att inte erbjuda undervisning i modersmålet, men inte att det finns få elever på en särskild skola.

Knappt var femte skola menar att inte samtliga elever kan erbjudas modersmålsundervisning nämner istället andra praktiska och/eller organisatoriska skäl. I synnerhet ett skäl nämns i de öppna svaren till frågan. När undervisningen är förlagd på en annan skola händer det att elever inte kan delta av praktiska skäl.

Hur organiseras modersmålsundervisningen för skolans elever?

I statistiken redovisad i tabell 7 ovan framgår andel elever som deltagit i modersmålsundervisning under det aktuella läsåret. I enkäten ställdes också frågor om anordnandet av modersmålsundervisningen på skolan, inte om antal elever men däremot för vilka årskurser sådan undervisning anordnas. Det frågades också efter undervisningens omfattning i tid per vecka, om undervisningens förläggning på eller utanför skolan samt om sammansättning av elevgrupper.

Årskurser

I enkäten efterfrågades om modersmålsundervisning anordnades för skolans elever, sett till respektive årskurs som skolan omfattade⁶. En stor majoritet, ca nio av tio skolor, uppger att modersmålsundervisning anordnas för eleverna. Att undervisning anordnas är något vanligare för elever i lägre årskurser och förekommer i något mindre utsträckning för eleverna i årskurserna 7-9. På jämförelsevis färre skolor anordnas undervisning för förskoleklassens elever, men det handlar ändå om sju av tio skolor.

Undervisningstid per vecka

Närmare två tredjedelar av skolor med verksamhet för elever i lägre årskurser, F-3, anger att undervisningen vanligtvis omfattar mellan 40 och 60 minuter per vecka. Ett fåtal procent skolor uppger att eleverna undervisas i mindre än 40 minuter per vecka, men andelen är högre andel för elever i förskoleklass. För elever i senare årskurser är det en ökande andel skolor som uppger en längre undervisningstid än 60 minuter per vecka. (Tabell 8)

⁶ Frågan specificerades till innevarande läsår. Om skolan ej omfattade årskursen fanns svarsalternativ 'Ej aktuellt'. Dessa svarande ingår inte i beräkning av hur stor andel skolor som anordnar undervisning per årskurs.

Tabell 8 Andel skolor där modersmålsundervisning anordnas i olika utsträckning per vecka för elever i olika årskurser.

Omfattning i minuter per vecka	<40 min	40 – 60 min	60 -80 min	>80 min	Osäker/ Vet ej	Totalt
F-klass	15,4	63,3	11,1	2,0	8,2	100,0 (n=539)
År 1- 3	5,6	65,0	20,7	3,5	5,2	100,0 (n=694)
År 4- 6	4,9	61,4	24,0	5,0	4,7	100,0 (n=738)
År 7-9	4,7	53,0	28,0	7,2	7,2	100,0 (n=472)

Förläggning av undervisningen

Frågor ställdes också om hur och var undervisningen anordnas. Räknas modersmålsundervisningen in i skolans timplan och i hur hög grad förläggs undervisning i skolans lokaler. Dessa båda faktorer i undervisningen av modersmål kan tänkas ha betydelse för elevers, alternativt föräldrars, intresse och möjlighet att delta.

I studien framträder att modersmålsundervisningen till övervägande del förläggs på den egna skolan och till övervägande del förläggs utanför timplanebunden tid. Att undervisningen förläggs inom ramen för timplanen är vanligare för elever i lägre årskurser. Att undervisningen anordnas i lokal utanför den egna skolan är vanligare i årskurserna 7-9. (Tabell 9 och 10) När det gäller var undervisningen förläggs finns en tendens i materialet att undervisning i högre utsträckning anordnas utanför skolan på skolor med lägre andel elever berättigade till undervisning. (Ej redovisat i tabell)

Att anordna modersmålsundervisning utanför timplanebunden tid kan betyda en förlängd skoldag för eleven. Å andra sidan kan en undervisning i modersmål inom ramen för timplanen betyda att något annat får stå över, t.ex. en timme som tas från annat ämne för elevens del.

Tabell 9 Andel skolor som förlägger modersmålsundervisningen inom respektive utanför timplanebunden tid

Hur förläggs undervisningen?	Utanför timplanebunden tid	Inom timplanebunden tid	Totalt
F-klass	58,8	41,2	100,0 (n=486)
År 1- 3	68,4	31,6	100,0 (n=684)
År 4- 6	73,6	26,4	100,0 (n=732)
År 7-9	78,6	21,4	100,0 (n=444)

Tabell 10 Andel skolor som förlägger modersmålsundervisning på respektive utanför skolan

Var förläggs undervisningen?	På skolan	I lokal utanför skolan	Totalt
F-klass	95,0	5,0	100,0 (n=501)
År 1- 3	94,6	5,4	100,0 (n=684)
År 4- 6	91,4	8,6	100,0 (n=733)
År 7-9	86,2	13,8	100,0 (n=428)

Storlek och sammansättning av elevgrupp i modersmålundervisningen

Hur många elever som undervisas samtidigt i modersmål handlar naturligtvis till del om resurser. Det gäller antal elever i behov av undervisning och tillgången till undervisande lärare. Det kan också vara reglerat i riktlinjer eller andra typer av lokala bestämmelser. Ett annat förhållande avser hur man definierar vad som utgör en grupp elever i modersmålsundervisningen, om man t.ex. på skolan väljer en åldersintegrerad eller åldersindelad sammansättning, alternativt grupperar elever utifrån förkunskapsnivå. Även detta förhållande kan vara beroende av omgivande ramvillkor, kanske framförallt av antalet elever som deltar, eller kanske av gällande riktlinjer för verksamheten.

Vanligast är att undervisningen organiseras i små grupper, inte omfattande fler än fem elever. Hur många elever som ingår i undervisningsgruppen är också tydligt relaterat till elevernas ålder. Det är vanligare med en mindre undervisningsgrupp ju yngre eleverna är. Ungefär hälften av skolorna anger max fem elever när det gäller elever i årskurs 7-9. Jämförelsevis är det tre fjärdedelar av skolorna som svarar för förskoleklassens verksamhet som anger max fem elever. (Tabell 11) Ett förhållande som kan påverka gruppernas storlek handlar om inflyttning av elever efter skolstart. Om elever som började i förskoleklass fortsätter delta i modersmålsundervisning under ett flertal skolår är det också rimligt att studiegruppen gradvis fylls på med nytillkomna elever.

Tabell 11 Undervisningsgruppens storlek i modersmålsundervisning för elever i olika år. Andel grundskolor

Undervisningsgruppens storlek	1-5 elever	6-10 elever	11 eller fler elever	Osäker/Vet ej	Totalt
F-klass	74,6	16,5	1,8	7,1	100,0 (n=508)
År 1- 3	65,6	25,6	3,2	5,5	100,0 (n=687)
År 4- 6	59,1	31,1	4,1	5,7	100,0 (n=736)
År 7-9	50,8	31,6	7,5	10,1	100,0 (n=427)

Mellan drygt hälften och två tredjedelar av skolorna anger att undervisningen normalt är åldersblandad. Att organisera undervisning åldersindelad är istället det vanligaste för elever i förskoleklass. Att gruppera undervisningen efter elevers förkunskapsnivå är inte så vanligt förekommande, i genomsnitt organiserar ungefär en av tio skolor undervisningen efter denna princip. (Tabell 12)

Tabell 12 Elevgruppens normala sammansättning i modersmålsundervisning för elever i olika år. Andel grundskolor

Undervisningsgruppens sammansättning	Åldersblandat	Åldersindelad	Förkunskapsnivå	Osäker/Vet ej	Totalt
F-klass	54,4	27,1	7,9	10,6	100,0 (n=509)
År 1- 3	66,2	14,6	9,9	9,3	100,0 (n=686)
År 4- 6	65,5	13,3	11,4	9,8	100,0 (n=731)
År 7-9	59,2	17,4	8,6	14,8	100,0 (n=419)

Inte helt oväntat utnyttjar skolor med stor andel elever med annat modersmål i högre grad större gruppstorlek. På dessa skolor är det också vanligare med en åldersindelad princip för elever i årskurser F-3. (Ej redovisat i tabell)

Modersmålsundervisning som språkval, skolans val och elevens val

Enligt förordningen finns en möjlighet för skolan att erbjuda modersmålsundervisning inom de olika alternativ som benämns språkval, elevens val respektive skolans val. Det utnyttjas inte av skolorna i någon högre utsträckning. Men en dryg tiondel (13, 5 %) av skolorna uppger modersmålsundervisning som något eller fler av dessa

valmöjligheter. Att erbjuda modersmål som språkval förekommer något mer frekvent (15, 3 %), och är vanligast på skolor med högre andel elever med annat modersmål, där närmare en fjärdedel (23, 4 %) erbjuder detta. Även de andra alternativen, elevens respektive skolans val, förekommer i något högre utsträckning på skolor med hög andel elever med annat modersmål.

Tid för samordning och samverkan?

Ur skolperspektiv och för elevers lärande är det av intresse att se till modersmållära- rarnas villkor på skolan, bl.a. handlar detta om tid och möjlighet för samverkan med andra lärare på skolan. I flertalet fall är det kommunen som är huvudansvarig för modersmålsundervisning och de lärare som arbetar i denna verksamhet. Å andra sidan pekar dessa resultat också på det faktum att undervisningen i absoluta fler- talet skolor förläggs inom/på skolan. I vilken grad utnyttjas det faktum att mo- dersmållärare och undervisningen finns på själva skolan och i vilken utsträckning tar skolor vara på modersmållära- rarnas kompetens?

På en fråga i enkäten om det finns *särskilt avsatt* tid för samordning mellan skolans lärare och modersmållärarna svarar en majoritet av rektorer/skolledare att nej, det finns inte, även om sådan tid ges på två av tio skolor. Även här betyder dock andel berättigade elever något. På skolor där minst hälften av eleverna har annat mo- dersmål är det drygt tre av tio skolor som har tid särskilt avsatt för samordning. På skolor med en låg andel elever med annat modersmål finns sådan särskild tid på drygt en av tio skolor.

Samarbete i praktiken kan finnas även om inte tid finns särskilt avsatt för detta ändamål. Närmare fyra av tio skolor uppger att modersmållärarna samarbetar med andra lärare på skolan. Med samarbete avses då i första hand att modersmålläraren är engagerad i utvecklingssamtal och i föräldramöten på skolan. Det är inte så van- ligt att modersmållärare ingår i annan undervisning (ca 14 procent) eller i skolans arbetslag (ca 17 procent). Några få skolor, ca 4 procent, uppger att modersmållä- rarna fungerar som klasslärare. Men det vanligaste svaret är att modersmållärarna *inte* ingår i skolans verksamhet utöver sin egen undervisning, en korrekt beskrivning för ungefär hälften av grundskolorna.

Undervisning i svenska som andraspråk

Ett frågeavsnitt i enkäten berörde undervisning i ämnet svenska som andraspråk. Det handlade bl.a. om skolan anordnar undervisning i ämnet, och för vilka årskurser, samt för vilka elever.

Hur många skolor anordnar undervisning i ämnet svenska som andraspråk?

Frågan om skolan anordnade undervisning i svenska som andraspråk avgränsades till innevarande läsår. Nio av tio skolor i undersökningen undervisade i ämnet vid denna tidpunkt. Jämför man skolor med olika andel elever med annat modersmål är det nästan samtliga skolor med fler än 50 % elever med annat modersmål som be- drev undervisning i ämnet. Jämförelsevis är det bland skolor med lägre andel elever

med annat modersmål (15 % eller färre elever) något färre skolor, motsvarande åtta av tio, som undervisade i ämnet.

Vilka elever omfattas av undervisningen?

I grundskoleförordningen föreskrivs att skolan vid behov ska anordna undervisning i svenska som andraspråk. Rektor beslutar om undervisning skall anordnas för en elev. Elever som omfattas är enligt förordningens 2 kap 15 § 1) elever med annat modersmål än svenska 2) elever med svenska som modersmål och som har tagits in från skolor i utlandet 3) invandrarelever som har svenska som huvudsakligt umgängesspråk med en eller båda vårdnadshavarna. Undervisning i ämnet svenska som andraspråk skall anordnas istället för undervisning i svenska.

I enkäten ställdes frågan om hur man, på vilket/vilka sätt, avgör om elever bör undervisas i svenska som andraspråk. Förordningens formulering 'vid behov' lämnar stort utrymme för skolan att avgöra, för det första vad som kan ses som i behov och för det andra vad som ska spela in i beslut om undervisning i ämnet.

Tre av fyra skolor uppger att man avgör vilka elever som bör läsa svenska, eller svenska som andraspråk efter en bedömning av elever med annat modersmåls muntliga och skriftliga produktion. En dryg tiondel tillämpar en policy att alla elever med annat modersmål ska läsa svenska som andraspråk. En dryg tredjedel utgår från elevers och föräldrars önskemål att läsa svenska som andraspråk. (Tabell 13)

I två avseenden gällande olika sätt att avgöra vilka elever som bör läsa svenska som andraspråk avviker skolor med högst andel (>50 %) elever med annat modersmål. Det är en dubbelt så stor andel (30,1 %) av dessa skolor som tillämpar en generell skolpolicy – att alla elever med annat modersmål ska läsa svenska som andraspråk. Och en nästan hälften så stor grupp av dessa skolor (20,9 %) uppger föräldrars/elevers önskemål som vägledande för avgörandet att läsa svenska eller svenska som andraspråk. (Ej redovisat i tabell)

Tabell 13 Olika sätt att avgöra vilka elever som enligt skolan bör läsa svenska som andraspråk

Olika principer att avgöra vilka elever som bör läsa svenska som andraspråk	Andel skolor som tillämpar respektive sätt (%)
Skolpolicy – alla elever med annat modersmål ska läsa Svenska som andraspråk	15,1
Alla elever med annat modersmål erbjuds läsa Svenska som andraspråk	32,7
Utifrån en bedömning av elever med annat modersmåls muntliga/skriftliga produktion	74,0
Utifrån en bedömning av samtliga elevers muntliga/skriftliga produktion	14,8
Utifrån föräldrars/elevs önskemål	37,0
Annat	3,0

Kan man som elev låta bli, även om skolan vill?

Om skolan anser att en elev bör läsa svenska som andraspråk, men eleven och/eller elevens föräldrar hellre vill att eleven ska delta i svenska, kan man då läsa svenska? Ja, på denna fråga svarar fler än åtta av 10 skolor att detta går bra. Vill man som elev inte läsa svenska som andraspråk, utan istället svenska, kan man alltså bestämma själv. Dock finns en skillnad som återigen handlar om skolor där fler än varannan elev är berättigad till modersmålsundervisning. Här förefaller det som elever har svårare att gå emot en sådan rekommendation, i varje fall är det en lägre andel skolor, ca 68 procent, som menar att eleven har möjlighet att bestämma själv.

Här kan man konstatera att förordningen inte ger stor vägledning i hur man som skola kan, eller kanske bör, resonera i detta avseende. Enligt förordningen är det ytterst rektor som avgör vilken svenskundervisning som eleven ska delta i. Men i denna roll kan rektor sägas ha ett långtgående ansvar att förklara och motivera för elever och elevers föräldrar varför man ser elevens deltagande i svenska som andraspråk som den bästa pedagogiska lösningen.

Hur många elever deltar i undervisningen?

Ser man till registerstatistik så samvarierar andelen elever på skolan som har deltagit i svenska som andraspråk med skolans andel elever med annat modersmål. I genomsnitt deltar ungefär varannan elev med annat modersmål i undervisningen i svenska som andraspråk. Men det är väsentligt vanligare att delta i undervisningen på skolor med en större andel elever med annat modersmål. I skolor där minst varannan elev har denna bakgrund är det vanligen åtta av 10 av dessa elever som också läser svenska som andraspråk. I skolor med lägre andel elever med annat modersmål (upp till ca 25 %) är antalet halverat, ungefär fyra av 10 läser svenska som andraspråk.

Finns det elever med svenska som modersmål som läser svenska som andraspråk?

I enkäten ställdes en fråga om undervisningen i svenska som andraspråk även inkluderade elever med svenska som modersmål. I drygt en femtedel (22 %) av skolorna förekommer det att även elever med svenska som modersmål läser svenska som andraspråk. I genomsnitt är det ca 15 procent av undervisningsgruppen som utgörs av elever med svenskt modersmål. För ungefär en femtedel av skolorna handlar det istället om fler än varannan elev (!).

Vilka lärare undervisar i ämnet och för vilka år anordnas undervisning?

Sammanfattar man beskrivningen på motsvarande sätt för lärarresurser på skolan, finns det vanligen motsvarande två lärare per skola som undervisar i ämnet, men spridningen är stor. På en av tio skolor handlar det istället om sex eller fler lärare. Även lärarresurser samvarierar, inte oväntat, med skolans andel elever med annat modersmål. På skolor med lägre andel handlar det vanligen om en lärare och på skolor med en högre andel elever med annat modersmål om fyra lärare. Motsvarande nio av tio skolor anordnar undervisning i ämnet i årskurs 1- 6 och motsvarande åtta av tio skolor anordnar undervisningen för elever i årskurs 7 – 9.

I enkäten frågades också efter den formella utbildningen för skolans lärare i svenska som andraspråk. Närmare sju av tio uppgifter⁷ om utbildning avser en ämnesutbildning i svenska som andraspråk, jämnt fördelat mellan 5 och 20 poäng i ämnet och mer än 20 poäng i ämnet. För en dryg tiondel (14 %) av uppgifterna om lärarnas utbildning anges en utbildning som specialpedagog/speciallärare. För närmare en femtedel (18 %) anges att läraren inte har någon formell ämneskompetens.

I vilken grad undervisar lärarna även i andra ämnen?

Det är vanligt att skolans lärare som undervisar i svenska som andraspråk också ingår i undervisningen i andra ämnen. Ungefär sju av tio skolor beskriver att läraren i svenska som andraspråk i mycket eller i ganska hög grad undervisar i andra ämnen. Nästan varannan skola menar att lärare i svenska som andraspråk ingår i speci-

⁷ Andelar är beräknade utifrån totala antalet uppgifter om skolans lärares utbildning, vilket inte nödvändigtvis kan räknas om till lärare. Dvs. man kan ha uppgivit fler utbildningar per lärare.

alundervisningen utöver sin undervisning i svenska som andraspråk. Däremot är det inte en lika stor andel skolor som uppger att lärare i svenska som andraspråk bedriver undervisning tillsammans med modersmåls lärare i någon högre utsträckning.

Hur bedrivs undervisning i svenska som andraspråk?

Hur man lägger upp undervisningen i svenska som andraspråk varierar mellan skolor. I enkäten ställdes en fråga gällande om undervisningen bedrivs tillsammans med elever som läser svenska eller i egen undervisningsgrupp. Det ställdes också en fråga gällande hur stora undervisningsgrupper man normalt har på skolan i svenska som andraspråk.

Drygt tre av fyra skolor uppger att svenska som andraspråk utgör en egen undervisningsgrupp som läggs parallellt med klassens undervisning i svenska. Jämför man skolor med hög respektive låg andel elever med annat modersmål är dock skillnaden stor. I skolor där fler än varannan elev har annat modersmål är det mycket mindre vanligt att organisera undervisningen separat och som eget ämne. Det omvända förhållandet råder för skolor med lägst andel elever. (Tabell 14)

Att skolor med en högre andel elever med annat modersmål i större utsträckning organiserar undervisningen inom klassens ram kan förefalla märkligt. Men det finns flera tänkbara förklaringar. En handlar om lärarresurser. Som tidigare redovisat har man på dessa skolor oftast ett större antal lärare i svenska som andraspråk. Kan man förstärka ett klassrum med denna kompetens kan undervisningen i svenska i högre grad rikta sig till olika behov, och åtminstone tänkbart kunna omfatta en undervisning efter bägge kursplaner. En närmare granskning av dessa skolor ger vid handen att det för ett flertal handlar om en väsentligt högre andel elever med annat modersmål än 50 %, och på en del om nästan alla elever. På dessa skolor kan man tänka sig att den undervisningen i klassen följer kursplanen i svenska som andraspråk snarare än kursplanen i svenska.

Tabell 14 Olika organisering av undervisningen i svenska som andraspråk för skolor med olika andel elever med annat modersmål

	skolor med olika andel elever berättigade till modersmålsundervisning				Total
	- 15%	15-25%	25-50%	>50%	
Inom klassens ram, dvs tillsammans med de elever som läser svenska	11,0%	17,9%	18,2%	51,6%	23,3%
I en egen undervisningsgrupp vilken undervisas parallellt med elever som läser svenska	89,0%	82,1%	81,8%	48,4%	76,7%
	172	218	198	153	741
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

För ungefär åtta av 10 skolor med elever i årskurs 1 – 6 är undervisningsgruppen i svenska som andraspråk oftast mindre, med max sju elever. För äldre elever blir det vanligare med en större undervisningsgrupp. (Tabell 15) Skolans totala andel elever med annat modersmål inverkar också på undervisningsgruppens storlek. Skolor med större andel (> 50 %) elever med annat modersmål uppger oftare större undervisningsgrupper. (Ej redovisat i tabell)

Tabell 15 Normal gruppstorlek i undervisning i svenska som andraspråk för elever i olika år. Andel skolor

Hur många elever ingår i undervisningsgrupp i svenska som andraspråk?	År 1-3 %	År 4-6 %	År 7-9 %
1-7 elever	85,0	80,2	62,3
8-15 elever	8,9	12,8	24,3
16 eller fler	3,5	4,9	6,1
Osäker/vet ej	2,6	2,2	7,2
Totalt	100,0 n=607	100,0 n=650	100,0 n=374

Undervisning i svenska som andraspråk kan också, i likhet med undervisning i olika modersmål, erbjudas som språkval, elevens val respektive skolans val. En femtedel av skolorna anger att skolan erbjuder svenska som andraspråk i ett eller flera av dessa alternativ. För en dryg fjärdedel (26,5 %) av skolorna utgör ämnet ett språkval, för något färre skolor ett skolans val (19,3 %) och i minst utsträckning förekommer det som elevens val (13,8 %). (Ej redovisat i tabell)

Riktade insatser för elever med annat modersmål

För skolors arbete med kunskapsutveckling för elever med annat modersmål finns också andra former att förstärka denna grupp elevers lärande. Det kan handla om studiehandledning, undervisning på (till skillnad från i) modersmål, eller om anordnande av tvåspråkig undervisning. Självklart handlar detta i hög grad om vilket utrymme skolan har att tillämpa sådana strategier för att förstärka denna grupp elevers möjlighet till kunskapsutveckling. Men det kan också säga något om med vilken medvetenhet som skolan arbetar med frågan om elever med annat modersmål och deras möjligheter till skolframgång. Utöver rena undervisningsstrategier finns andra aktiviteter som kan indikera ett mer aktivt förhållningssätt. Det kan t.ex. handla om att ha kontakt med olika föreningar för olika språkgrupper eller nationaliteter på skolan, eller att skolan har utrustat biblioteket, eller klassrum lite extra med böcker, tidningar, filmer mm. på fler modersmål än svenska.

Insatser som berör undervisningen – tvåspråkig undervisning, studiehandledning och undervisning på modersmål

Jämför man skolors riktade insatser som direkt berör undervisningen, är det sex av tio grundskolor som uppger att det förekommer studiehandledning på skolan för elever med annat modersmål. En dryg tiondel av skolorna uppger att man undervisar tvåspråkigt och att det förekommer undervisning i andra ämnen på elevers modersmål. Ser man andra typer av insatser är det framförallt böcker, tidskrifter och ordböcker på olika modersmål som skolor är utrustade med. I lägre utsträckning förekommer kontakter med föreningar av olika slag och aktiviteter som film, video eller teater. Gemensamt för samtliga dessa olika riktade insatser är att det skiljer stort mellan skolor som har en hög andel elever och skolor som har en låg andel elever med annat modersmål. Till exempel är det nästan nio av tio skolor med många elever med annat modersmål där eleverna har tillgång till studiehandledning. (Tabell 16)

Tabell 16 Andel skolor med olika riktade insatser för elever med annat modersmål

Olika riktade insatser för elever med annat modersmål	Andel av skolor med <i>upp till 15</i> procent elever med annat modersmål	Andel av skolor med <i>mer än 50</i> procent elever med annat modersmål	Andel av samtliga skolor
	%	%	%
Tvåspråkig undervisning	4,6	25,2	12,7
Undervisning <i>på</i> modersmål i andra ämnen	6,8	25,8	14,3
Studiehandledning på modersmål	40,2	87,7	63,8
Böcker, tidskrifter på andra modersmål	37,4	63,9	51,9
Ordböcker på olika modersmål	44,7	66,5	52,6
Film, video, teater på olika modersmål	10,5	21,3	15,0
Kontakt med föreningar för olika språkgrupper/nationaliteter	10,5	29,0	16,1

Vad menar då skolor med studiehandledning? En fråga i enkäten ställdes om hur man organiserar studiehandledning, integrerat i vanlig ämnesundervisning eller i särskild undervisningsgrupp. Resultaten pekar på att bägge varianterna förekommer i lika stor utsträckning för skolor som omfattar denna undervisningsform. Också formen för studiehandledning skiljer mellan skolor med fler eller färre elever med annat modersmål. Det är vanligare att integrera studiehandledning i den normala ämnesundervisningen på skolor med en högre andel elever med annat modersmål. Man kan också notera en högre andel rektorer som är osäkra på hur studiehandledning bedrivs på skolan på skolor med en lägre andel elever med annat modersmål. (Tabell 17)

..

Tabell 17 Organisering av studiehandledning för elever med annat modersmål

Organisering av studiehandledning för elever med annat modersmål	Andel av skolor med <i>upp till 15</i> procent elever med annat modersmål	Andel av skolor med <i>mer än 50</i> procent elever med annat modersmål	Andel av samtliga skolor
	%	%	%
Integrerad i vanlig ämnesundervisning	37,7	57,5	44,7
I särskild undervisningsgrupp	42,3	38,4	44,7
Osäker/Vet ej	17,7	2,1	7,7
Annat	2,3	2,1	2,8
Totalt	100,0	100,0	100,0

Även om en förhållandevis stor andel skolor erbjuder studiehandledning, och en mindre andel erbjuder tvåspråkig undervisning eller undervisning på modersmål, säger det inte nödvändigtvis något om utbredningen av undervisningen. Därför ombads rektorerna i enkäten att göra en uppskattning av ungefärlig andel elever som innevarande läsår får tillgång till dessa undervisningsformer.

För en majoritet av skolorna är det upp till tio procent av eleverna med annat modersmål som omfattas av respektive undervisningsalternativ. En dryg tiondel anger att studiehandledning, tvåspråkighet eller ämnesundervisning på modersmål omfattar mer än en fjärdedel av elevgruppen. Ungefär lika många rektorer är osäkra på dessa förhållanden, med undantag för studiehandledning. (Tabell 18)

Även dessa förhållanden relaterar till hur stor andel elever med annat modersmål som finns på skolan totalt sett. Inte så förvånande avviker särskilt skolor med hög andel elever med annat modersmål. Skolor där varannan elev har ett annat modersmål uppger generellt att en högre andel elever omfattas av respektive insats. (Ej redovisat i tabell)

Tabell 18 Andel skolor som omfattar viss andel elever i tvåspråkig undervisning, i undervisning i andra ämnen på modersmål samt i studiehandledning på modersmål

<i>Hur stor andel av elever med annat modersmål omfattas av undervisningen?</i>	Tvåspråkig undervisning	Undervisning i andra ämnen på modersmål	Studiehandledning på modersmål
	Andel skolor %	Andel skolor %	Andel skolor %
<i>Undervisningen omfattar - 10 % av eleverna</i>	63,2	66,0	65,6
<i>Undervisningen omfattar 11 – 25 % av eleverna</i>	10,2	12,5	13,7
<i>Undervisningen omfattar > 25 % av eleverna</i>	13,7	9,6	14,0
<i>Osäker /vet ej</i>	13,0	11,9	6,6
Totalt	100,0 n=285	100,0 n=353	100,0 n=620

Andra typer av insatser

En annan typ av riktad insats än vad som nämnts ovan, är om skolan bedriver något typ projekt eller annan verksamhet som specifikt rör elever med annat modersmål. Det gör en dryg femtedel (22, 5 %) av skolorna i undersökningen och nästan dubbla andelen (40, 5 %) skolor med mer än 50 % elever med annat modersmål.

Vilken typ av insatser det handlar om varierar, men några exempel är fortbildning av skolans personal, t.ex. att ledningsgruppen utbildas i andraspråksinläring, eller undervisning, med t.ex. särskilda satsningar i läs- och skriv eller projekt i matematik. Skolor nämner också engagemang i mångfaldsprojekt och/eller projekt i samverkan med kommun eller med olika myndigheter, institutioner eller intresseorganisationer. Många projekt som nämns har direkt anknytning till språkutveckling för denna grupp elever – att tillägna sig för skolans lärare ett språkutvecklande arbetsätt, språkverkstäder, projekt om studiehandledning på modersmål till tvåspråkiga projekt i något ämne (arabiska – svenska i matematik) eller mer generellt på skolan (finsk-svenska).

Dokumentation och uppföljning av elevernas kunskapsutveckling

Ett sätt att se hur aktivt skolan förhåller sig till elever med annat modersmål är om detta arbete dokumenteras på något sätt som går att särskilja från redovisning om skolan som helhet. Enkäten omfattade några frågor gällande dokumentation i arbetsplan och i kvalitetsredovisning.

Varannan skola uppger att man specifikt tar upp arbetet med flerspråkiga barns språkutveckling i sin arbetsplan. På skolor med högre andel elever med annat modersmål är det drygt åtta av tio som gör en sådan beskrivning i sin arbetsplan. Tre av tio skolor särredovisar denna grupp elevers resultat i kvalitetsredovisningen, och där är skillnaden mindre uttalad mellan skolor med olika andel elever med annat modersmål. Det är också en majoritet av skolor som menar att man dokumenterar sitt arbete på något övrigt sätt, och vanligast är det bland skolor med högre andel elever med annat modersmål. (Tabell 19)

Tabell 19 Skolors dokumentation av elever med annat modersmåls språk- och kunskapsutveckling

Dokumentation och uppföljning av elevernas språk- och kunskapsutveckling	Andel av skolor med upp till 15 procent elever med annat modersmål	Andel av skolor med mer än 50 procent elever med annat modersmål	Andel av samtliga skolor
	%	%	%
I arbetsplanen	27,5	85,1	51,1
I kvalitetsredovisningen	22,1	33,8	29,4
I övrig dokumentation	53,0	75,3	61,4

Ser man närmare på vad skolor beskriver att den övriga dokumentationen innehåller, förtydligar ett flertal skolor detta med referens till den individuella utvecklingsplanen, studieplan och åtgärdsprogram. Många nämner också olika typer av portfolio där elevens utveckling dokumenteras och tar upp olika verktyg för diagnos och uppföljning. Här nämns t.ex. användandet av performansanalys, läsutvecklings-scheman samt dokumentation av olika typer av screeningtester. Man hänvisar till speciell kompetens, som till lärare i svenska som andraspråk, speciallärare, specialpedagoger och även till modersmålslärares eller olika resurscentrums dokumentation över dessa elevers språk- och kunskapsutveckling. I några fall refererar man till digitala databaser på individnivå över skolans elever.

Vilka hinder finns – och vad är viktigt? Skolans arbete med måluppfyllelse för elever med annat modersmål

Avslutningsvis ställdes två mer sammanfattande frågor i enkäten. Dels en standardiserad fråga som gällde i vilken utsträckning man som rektor på skolan bedömde att olika uppställda faktorer utgör hinder för skolans sammantagna arbete med denna grupp elevers måluppfyllelse. Dels en öppen fråga om vad som rektorer bedömer som viktigast i arbetet med att förbättra måluppfyllelsen för elever med annat modersmål.

Olika hinder i arbetet

Ser man till hur rektorer uppfattar olika hinder, så är det tydligt att det främst handlar om ekonomi. Sex av tio skolor ser otillräckliga ekonomiska förutsättningar som ett hinder. (Tabell 20) För den mindre grupp skolor som anser att ekonomin inte alls utgör ett hinder är skolor med lägst andel elever med annat modersmål något överrepresenterade (20,3 – 14,9). (Ej redovisat i tabell)

Tabell 20 Andel skolor som i olika grad upplever olika hinder för arbetet med måluppfyllelsen för elever med annat modersmål

I vilken utsträckning utgör följande hinder för arbetet? (n=827)	<i>I mycket eller ganska hög grad</i>	<i>I låg utsträckning</i>	<i>Inte alls</i>
	Andel skolor %	Andel skolor %	Andel skolor %
Otillräckliga ekonomiska förutsättningar	61,1	23,9	14,9
Svårighet att rekrytera utbildad personal	42,1	37,2	20,7
Organisatoriska problem (tid, lokaler, material, mm.)	30,7	44,5	24,8
Svårighet med samarbete mellan lärargrupper	26,9	41,8	31,3
Svårighet med samverkan med elever och föräldrar	22,4	51,5	26,1
Stor omsättning av elever	11,9	46,3	41,8
Heterogena elevgrupper	19,0	42,4	38,6

Fyra av tio skolor betonar svårigheter att rekrytera utbildad personal och något färre, tre av tio skolor, framhåller organisatoriska problem. Ser man till samarbetsproblem, mellan lärare, mellan skola och hem, eller till elevgruppens utseende, är det jämförelsevis färre skolor som ser dessa faktorer som väsentligt hindrande i arbetet. Men en dryg fjärdedel av skolorna uppfattar ändå att det finns bekymmer med att få till stånd samverkan mellan lärargrupper på skolan. En knapp femtedel ser också en heterogen elevgrupp som ett hinder i arbetet. (Tabell 20)

Ett knappt hundratal rektorer nämner andra hinder. Det handlar om elever – elevunderlag men också om föräldrar, om personal – kompetens/utbildning och om politik – samhälle/kultur/bostadsområde. Inte sällan nämns samtliga dessa nivåer i ett svar, från elev till politik och resurser till problem i undervisning.

När man tar upp *elevnivån* handlar det antingen om ett problem att ha så få elever att frågan inte blir prioriterad som ett problem. Få elever kan också innebära ett pedagogiskt problem. Eller så handlar det om motsatsen, när skolor har så många elever att det blir en avsaknad av svensktalande elever i skolan, eller i omgivningen. Flera skolor nämner också problemet med en stor omsättning, in- och utflyttning, i elevgruppen. Det utgör också ett problem att ha en heterogen elevgrupp på skolan där många olika modersmål är representerade. Till detta hör att inte kunna erbjuda modersmål till alla. Utöver detta tas upp ett bekymmer med elever som anländer sent, och som därmed har svårt att hinna med att nå målen.

Föräldrar och familj nämns i sammanhanget. Då handlar det ofta om att elever inte har stöd hemifrån för skolarbetet, men också om att skolan kan ha svårt att få gehör för sitt arbete – här nämns skilda värdegrunder och en annan syn på skola och utbildning.

När man tar upp *personal* som problem så handlar det ofta om hur svårt det är att rekrytera personal med rätt kompetens. Alternativt nämns också en brist i lärares, och i skollednings, kunskaper. Men kritiken berör också det omgivande *samhället*, där man t.ex. menar att den lokala politiska nivån är i behov av mer kunskap för att kunna agera bättre, mer informerat. Här nämns också problem att hänga med i förändringar i den lokala samhällsstrukturen. Skolan har gått från ett ”helsvenskt” tillstånd till att omfatta både nyanlända elever och invandrarelever i första generation, som själva har invandrat, vilket ställer krav på omställning i såväl ekonomi, som kompetensutveckling och förändrad organisationsstruktur. Några skolor nämner som största hinder för arbetet att vara en liten kommun med små resurser totalt sett.

Vad uppfattas som viktigast i arbetet med att förbättra måluppfyllelsen för elever med annat modersmål?

Ett flertal skolor tar upp *lärares och skolans kompetens* som det absolut viktigaste i arbetet med måluppfyllelse för elever med annat modersmål. Det handlar om att lärare måste ha mer kompetens för att kunna arbeta med språkutvecklande metoder. Det handlar också om att all personal på skolan behöver samverka i ett gemensamt förhållningssätt till dessa elevers kunskapsutveckling. Medvetenhet och delak-

tighet är ord som förekommer ofta i dessa svar. Gemensamt för många skolors beskrivningar är vikten av ett helhetsperspektiv i arbetet med dessa elevers måluppfyllelse. En *ökad status för ämnet*, både för svenska som andraspråk och för modersmålsundervisning, framhävs i många svar. Här nämns behovet av välutbildad personal, för att kunna stå starkare i argumentationen för skolans beslut att elever är i behov av att läsa svenska som andraspråk, både för elever och för föräldrar. Också i dessa beskrivningar är det många som lyfter *ekonomin och resurser på skolan* som den viktigaste grundförutsättningen för arbetet med dessa elever. Kompetenta, behöriga lärare och tid för undervisning för dessa elever efterfrågas. Den *pedagogiska verksamheten* betonas. Här tas upp hur viktigt det är att som pedagog ha en grundläggande insikt i vad det betyder för en elev att vara född i ett annat språk än det som talas runt omkring i omgivningen och att kunna skapa en trygghet för eleverna. Alla pedagoger ska utveckla sitt arbetssätt kring denna elevgrupp, och det betonas hur viktigt det är att arbeta språkutvecklande i alla ämnen. Vikten av att på skolan arbeta med utgångspunkt i *diagnos, kartläggning* av elevernas kunskaper och med en systematisk och kontinuerlig *uppföljning* av elevernas utveckling lyfts fram i olika kommentarer. *Elevens rätt* till undervisning, så mycket som möjligt av både modersmål, studiehandledning och i svenska eller i svenska som andraspråk, är en ytterligare dimension i svaren. Här nämns stöd, handledning, undervisning, och att ha rätt som elev att kunna känna sig trygg i skolans miljö.